



Vogels van de wereld

Verhalen, wetenschap
en geschiedenis

TERRA

inhoud

HOOFDSTUK 1

Vogels: een introductie

Wat is een vogel?	12
Een korte geschiedenis van de vogel	14
Veren	16
Het vermogen tot vliegen	18
Zintuigen	20
Voeding	22
Vogels als inspiratie	24
Voortplanting	26
De classificatie van vogels	28

HOOFDSTUK 2

Niet-zangvogels

Struisvogels	33	Pinguïns	101
Kiwi's	34	Albatrossen	106
Emoes en kasuarissen	35	Stormvogeltjes	108
Eenden, ganzen en zwanen	35	Ooievaars	110
Hoendervogels	44	Fregatvogels	114
Parelhoenders en kwartels	48	Jan-van-genten	116
Chachalaca's, hokko's en goeans	49	Aalscholvers, slangenhalsvogels	118
Flamingo's	50	Pelikanen	123
Keerkringvogels	54	Schoenbekooievaar	124
Kagoe	55	Hamerkop	125
Duiven	57	Reigers en roerdompen	126
Zandhoenders	59	Ibissen en lepelaars	132
Trappen	61	Hoatzin	136
Toerako's	63	Secretarisvogel	137
Koekoeken	64	Gieren van de Nieuwe Wereld	138
Nachtzwaluwen, kikkerbekken en reuzennachtzwaluwen	66	Visarend, havik, arend, wouw	140
Gierzwaluwen en boomgierzwaluwen	68	Uilen	148
Kolibries	70	Trogons	152
Rallen en koeten	75	Hoppen	153
Kraanvogels	78	Neushoornvogels	154
Steltkluten en kluten	80	IJsvogels	156
Plevieren en kieviten	82	Bijeneters en scharrelaars	162
Strandlopers en snippen	85	Motmots	166
Jacana's	87	Honingspeurders	167
Jagers	89	Baardvogels	168
Alken en papegaaiduikers	90	Toekans	170
Meeuwen, sterns, schaarbekken	95	Spechten	172
Duikers en futen	98	Muisvogels	176
		Seriema's	177
		Valken en caracara's	178
		Papegaaien en kaketoets	182

Zangvogels

Pitta's	188	Spotlijsters	251	Pestvogels	293
Oenvogels en muisspechten	190	Buulbuuls	254	Amerikaanse gorzen	294
Cotinga's	192	Spreeuwen	256	Troepialen	296
Manakins	193	Lijsters	260	Kardinalen en tangaren	298
Mierpitta's en mierlijsters	194	Tapuiten en vliegenvangers	268	Amerikaanse zangers	302
Tirannen	196	Winterkoningen en waterspreeuwen	272	Woordenlijst	306
Liervogels	200	Bastaardhoningvogels	276	Register	308
Prieevogels	202	Honingzuigers en spinnenjagers	278	Fotoverantwoording	318
Elfjes	204	Weervogels	280		
Honingeters	206	Prachtvinken	282		
Fluiters, bosklauwieren en rupsvogels	208	Mussen	284		
Klauwieren	212	Vinken	286		
Waaierstaarten	214	Gorzen	290		
Drongo's	216				
Australische vliegenvangers	217				
Wielewalen	218				
Paradijsvogels	220				
Monarchen	224				
Kraaien, gaaien en eksters	226				
Mezen	232				
Leeuweriken	236				
Kwikstaarten en piepers	238				
Boszangers, rietzangers en struikzangers	240				
Goudhanen	243				
Grasmussen	244				
Boomklevers, rotskruipers en boomkruipers	246				
Zwaluwen	248				



Vogels als inspiratie

Al duizenden jaren is de mensheid gefascineerd door vogels. Niet alleen zien we hen terug in de mythologie en religie van vele culturen, ook worden ze frequent gebruikt als symbolen voor autoriteit en elegantie. Ze zijn verhandeld vanwege hun mooie veren, gewaardeerd om hun gezang en geliefd als huisdieren. Vogels hebben talloze kunstenaars, dichters, auteurs en zelfs regisseurs weten te inspireren.



Ca 6e eeuw

Slagpennen vervangen holle rietjes als het meest gebruikte schrijfmateriaal in middeleeuws Europa. De beste veren hiervoor zijn de eerste vijf handpennen, bij voorkeur die van ganzen.

Veer buigt af van de hand



GANZENPEN

500 v.C. - 500 n.C.

Het Nasca-olk in Peru bedekt een woestijn aan de kust met honderden geogliefen. Sommige tekeningen vormen een pelikaan, een jonge papegaai en een roofvogel waarvan vroeger gedacht werd dat het een condor was, maar waarvan nu vermoed wordt dat het een uitgestorven vogelsoort betreft.



GEOGLIEF VAN EEN GIER

Ca1177

De Perzische dichter Farid ud-Din Attar legt de laatste hand aan zijn *Mantiq-al-tayr* ('De samenspraak van de vogels'), een allegorie van de menselijke zoektocht naar zingeving. Dertig vogels gaan op zoek naar hun opperheerser, de Simurgh, een legendarische vogel uit de Iraanse folklore.

GEÏLLUSTREERD MANUSCRIPT



Ca1250

Frederik II, keizer van het heilige Roomse Rijk, schrijft *De Arte Venandi cum Avibus* ('De kunst van het jagen met vogels', ook bekend als het 'Valkenboek'), een geschiedenis van de valkerij. Dit is de eerste geïllustreerde ornithologische tekst.

FREDERIK II



REISPOSTER UIT NOORWEGEN

Ca1947

Na de Tweede Wereldoorlog werd het reizen per vliegtuig steeds gebruikelijker. Sommige luchtvaartmaatschappijen zetten nationale vogels, zoals dit korhoen, op hun posters om toeristen te verleiden.

1934

Donald Duck, de licht ontvlambare eend van The Walt Disney Company, verschijnt in de VS voor het eerst op het witte doek.

1885

Juwelier Peter Karl Fabergé bouwt in Sint Petersburg, Rusland, zijn eerste ei, 'Het kippetje'. Dit keizerlijke paasei was een geschenk van tsaar Alexander III aan zijn vrouw Maria.



FABERGÉ-EI

1952

Kolonel Harland Sanders opent de eerste Kentucky Fried Chicken-franchisewinkel in Salt Lake City, Utah, VS. Tegenwoordig zijn er meer dan 25.000 KFC-vestigingen wereldwijd en wordt er jaarlijks bijna een miljard kippen gegeten.



THE BIRDS

1963

De Britse regisseur Alfred Hitchcock brengt 'The Birds' uit. Deze film, waarin de inwoners van een klein stadje in Californië geterroriseerd worden door onverklaarde, gewelddadige aanvallen door vogels, leidt tot een toename in gevallen van ornithofobie (overmatige angst voor vogels).



MUUR-SCHILDERING UIT HET NEOLITHICUM

7500–6500 v.C.

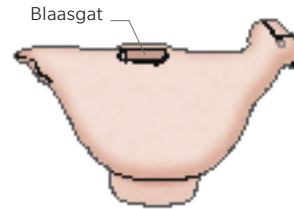
In Çatalhöyük, Turkije, worden overledenen onder de vloer van huizen begraven. Muurschilderingen tonen vale gieren die onthoofde lichamen opeten.

‘De grijze duif, braaf, in haarzelf gekeerd; En ook de zwaan, waarvan de legende leert dat zij slechts bij haar sterven zingen kan; En dan de uil, de boodschapper daarvan’

GEOFFREY CHAUCER, *Het vogelparlement*, circa 1380

7e eeuw v.C.

Een jonge vrouw, waarschijnlijk in het kraambed overleden, is samen met haar zoontje begraven. Het jongetje rust op een zwanenvleugel. Hun graf is in Vedbaek, dat in het oosten van Denemarken ligt.



VOGELVORMIG FLUITJE

3000 v.C.

De Indusbeschaving en de Helmandcultuur maken eenvoudige, vogelvormige fluitjes van terracotta. Ze dienen als kinderspeelgoed.



BRONZEN VAAS IN DE FORM VAN EEN UIL

1600–1027 v.C.

Tijdens de Chinese Shang-dynastie spelen vogels een grote rol in de mythologie. Er zijn uit deze periode veel vazen in de vorm van uilen gevonden. De uil was een symbool van de dood, dus is het mogelijk dat deze vazen gebruikt werden bij rituelen voor de doden.

2686–30 v.C.

Sommige oude Egyptische goden worden afgebeeld als vogels. De god Horus is oorspronkelijk de god van de hemel en wordt daarom afgebeeld als een valk. Later wordt hij de belichaming van het goddelijke koningschap en vormt de farao zijn levende vertegenwoordiger.

HORUS



13-19e eeuw

In het koninkrijk Benin vormt de haan een symbool van sterk leiderschap. Bronzen beeldjes worden als eerbetoon op de paleisaltaren geplaatst.

BRONZEN HAAN



Ca 1380

De Engelse dichter Geoffrey Chaucer schrijft het droomvisioengedicht *Het vogelparlement*, waarin een groep vogels zich verzamelt op wat omschreven wordt als Valentijnsdag om een partner voor het komende jaar te kiezen.

17e eeuw

In Europa raken decoratieve olieverfschilderijen in de mode. De fantasierijke schilderijen van de Vlaamse kunstenaar Frans Snyders, waarop verschillende soorten vogels in een boom zitten, omringd door bladmuziek, zijn erg populair.

CONCERT DER VOGELS



1827–1838

Birds of America, van de Frans-Amerikaanse kunstenaar en natuuronderzoeker John James Audubon, wordt uitgegeven. Het boek beschrijft 435 vogelsoorten, die levensgroot in hun natuurlijke omgeving zijn afgebeeld.

RODE FLAMINGO

Ca 1800–1900

Op de Santa Cruzeilanden worden de rode veren van de kardinaaldwerghoningeter gebruikt in zogeheten geldbundsels. De waarde van deze tevau was afhankelijk van het formaat en de kwaliteit van de veren.



VEREN ALS GELD

Veren op een band van plantenvezels

2016

De Nederlander Arjan Dwarshuis weet in één kalenderjaar een recordaantal van 6.852 vogelsoorten te spotten. In 2024 behaalt de Amerikaan Peter Kaestner een nieuw record voor het grootste aantal in een jaar geobserveerde soorten: 10.000.

VOGELEN



2020

Op 15 november 2020 wordt een nieuw record gevestigd voor de duurste vogel ooit. New Kim, een tweejarige sportduif die meerdere snelheidsprijzen heeft gewonnen, wordt in België voor een bedrag van 1,6 miljoen euro geveild.

SPORTDUIF





HOOFDSTUK 2

Niet-zangvogels

Deze groep omvat alle vogels die niet in de orde Passeriformes vallen. In tegenstelling tot zangvogels hebben zij geen gedeeld kenmerk.

Leden van verschillende ordes hebben soms vier, soms drie en soms twee tenen, of zelfs zwemvliezen.



Kagoe

Rhynochetidae

Tot de aankomst van de Europeanen in de late 18e eeuw was de zeldzame kagoe in heel Nieuw-Caledonië te vinden. Nu treffen we hem alleen nog aan in de bossen in het zuiden.

Zijn luide, blaffende roep bij zonsopgang trekt de aandacht, maar verder is de lichtgrijze kagoe (*Rhynochetos jubatus*) niet erg opvallend. De lokale bevolking noemt hem niet voor niets 'de geest van het bos'. Pas als hij zijn kuif opzet en vleugels spreidt, zodat zijn donkere strepen zichtbaar worden, wordt hij goed zichtbaar. Ook op donker, rotsig terrein valt hij op. De vlezige klepjes houden zijn neusgaten schoon als hij met zijn snavel naar voedsel zoals wormen, reptielen en insecten graaft.

Vechten om te overleven

Deze niet-vliegende vogel is bedreigd door verlies van zijn leefomgeving en katten, honden en ratten die Europeanen meenamen naar Nieuw-Caledonië. Er zijn tegenwoordig nog minder dan 2.000 kagoes in leven, grotendeels in twee bosreservaten. De meeste zijn nog niet volwassen en bijna 60 procent is mannelijk, wat het bijzonder lastig maakt om een levensvatbare populatie op peil te houden. Toch is het lokale beschermingsinstanties gelukt kagoes te herintroduceren in parken waar roofdieren uit worden geweerd.

Ze dragen tijdens de balts hun **vleugels** als een **cape**



Speciale uitgave

Op postzegels uit Nieuw-Caledonië is de balts van de kagoe te zien, met de kenmerkende donkere strepen op zijn gespreide vleugels.

Zilveren kroon

Het opvallendste kenmerk van een volwassen kagoe is zijn hoge, waaierachtige kuif, die hij in de paartijd fier omhoog draagt. Zijn dieprode ogen en oranje snavel vallen extra op tegen zijn verder bleke uiterlijk.

De naam 'kagoe' komt van het Kanak-volk en is naar verluidt een verwijzing naar de ongewone roep van deze vogel

Orde Eurypygiformes

Families 1

Soorten 1

Grootte
55 cm

Verspreiding
Nieuw-Caledonië





Helderblauwe kuif
met witte toppen aan de
veren, die met de leeftijd
donkerder worden

▼ Gekroond

In een familie waarin maar weinig ornamentatie voorkomt, vormen de vier grote soorten gekuifde duiven, waaronder de waaierduif (*Goura victoria*) een echte uitzondering. Deze weelderig getooide vogels leven van voedsel dat zij op de bosbodems van Nieuw-Guinea vinden.

Omhoogstaande veren
vormen een kanten waaier

**Tunnelachtige
neusgaten** vormen
een integraal
onderdeel van de
sterke snavel



(Jan-van-)genten

Sulidae

(Jan-van-)genten behoren tot de grootste zeevogels ter wereld en kunnen op jacht naar vis indrukwekkende duiken uitvoeren. Door middel van balts en dansen winnen ze een partner voor zich, met wie ze levenslang samenblijven.

Wanneer een (jan-van-)gent zijn vleugels intrekt en als een gevederde speer de zee in duikt, is hij in alle opzichten een perfecte jager. Deze vogels zijn fysiek aangepast aan deze duiken, waarin snelheden van wel 95 km per uur behaald kunnen worden: een zeer gestroomlijnd lichaam, neusgaten die direct in de snavel openen en stevige knipvliesen (derde ooglid) die hun ogen beschermen. De zwemvliesen aan hun voeten verbinden alle vier de tenen, waardoor ze zowel

onderwater als aan het oppervlak goed kunnen zwemmen. Als ze een vis te pakken hebben, slikken ze die snel in zijn geheel door. Dit is niet omdat ze gulzig zijn, maar omdat andere zeevogels hun buit graag zouden stelen. Op het land hadden (jan-van-)genten lange tijd weinig te vrezen tot de mens hun tot dan toe roofdiervrije eilanden bezocht, zoals de Galapagoseilanden in de 16e eeuw.

▲ Duiken op hoge snelheid

Als er een grote school vis te vangen valt, duiken tientallen jan-van-genten vlak bij elkaar het water in. Dit resulteert wel eens in verwondingen.

Orde Suliformes

Families 1

Soorten 10

Grootte 70-95 cm lang

Verspreiding
Wereldwijd

De kuikens van (jan-van-)genten vormen van oudsher een belangrijke bron van voedsel in veel eilandgemeenschappen in zowel de Stille Oceaan als de Atlantische Oceaan. Deze praktijken worden zelfs tegenwoordig nog beoefend: op de Coseilanden wordt nog altijd op de roodpootgent (*Sula sula*) gejaagd. In het Verenigd Koninkrijk vindt op het onbewoonde en rotsachtige Schotse eiland Sula Sgeir een jaarlijks georganiseerde jacht plaats op jan-van-genten (*Morus bassanus*), al mogen de jagers slechts een klein aantal juveniele vogels of 'guga' meenemen.

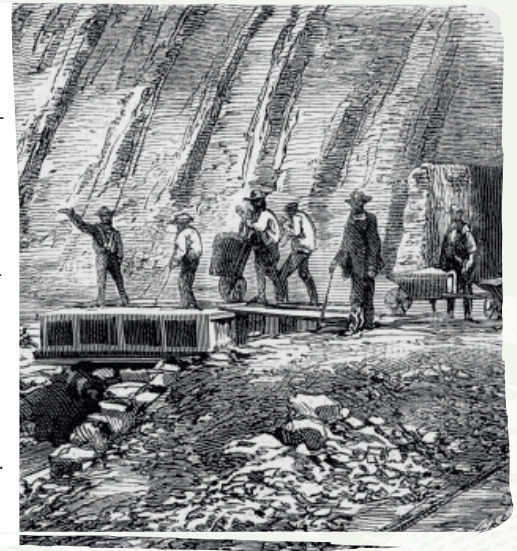
Levenspartners

Alle (jan-van-)genten zijn zwervers en vliegen buiten het broedseizoen naar plaatsen op duizenden kilometers afstand van hun geboortekolonie. Ze kunnen meer dan 30 jaar oud worden en komen na een jaar solitair op zee te hebben geleefd weer met dezelfde partner samen. Tijdens de balts tikken paren met hun snavels tegen elkaar. Sommige soorten laten hun felgekleurde voeten zien, een goede maatstaf voor hun algehele ge-

HET WINNEN VAN GUANO

De Humboldtgent (*Sula variegata*) is wereldwijd een van de belangrijkste 'guano-vogels'. Zijn ontlasting wordt al eeuwenlang gewonnen om kunstmest van te maken. In het 'guanotijdperk' (1802-1884) werd er op de eilanden aan de westkant van Zuid-Amerika aan intensieve guanowinning gedaan. De Kaapse jan-van-gent (*Morus capensis*) vormt ook een belangrijke bron van guano. Deze soort staat sinds de jaren 50 van de vorige eeuw in Namibië onder druk, maar de populaties in Zuid-Afrika nemen juist toe.

CHINCHA-EILANDEN, PERU, 1865



zondheid. De meeste genten leggen twee eieren, maar vaak overleeft slechts één kuiken: de oudste doodt de jongste. Bij het uitkomen weegt een kuiken meer dan zijn ouders. Dat extra gewicht komt van pas wanneer hij moet leren vliegen en zichzelf moet leren voeren.

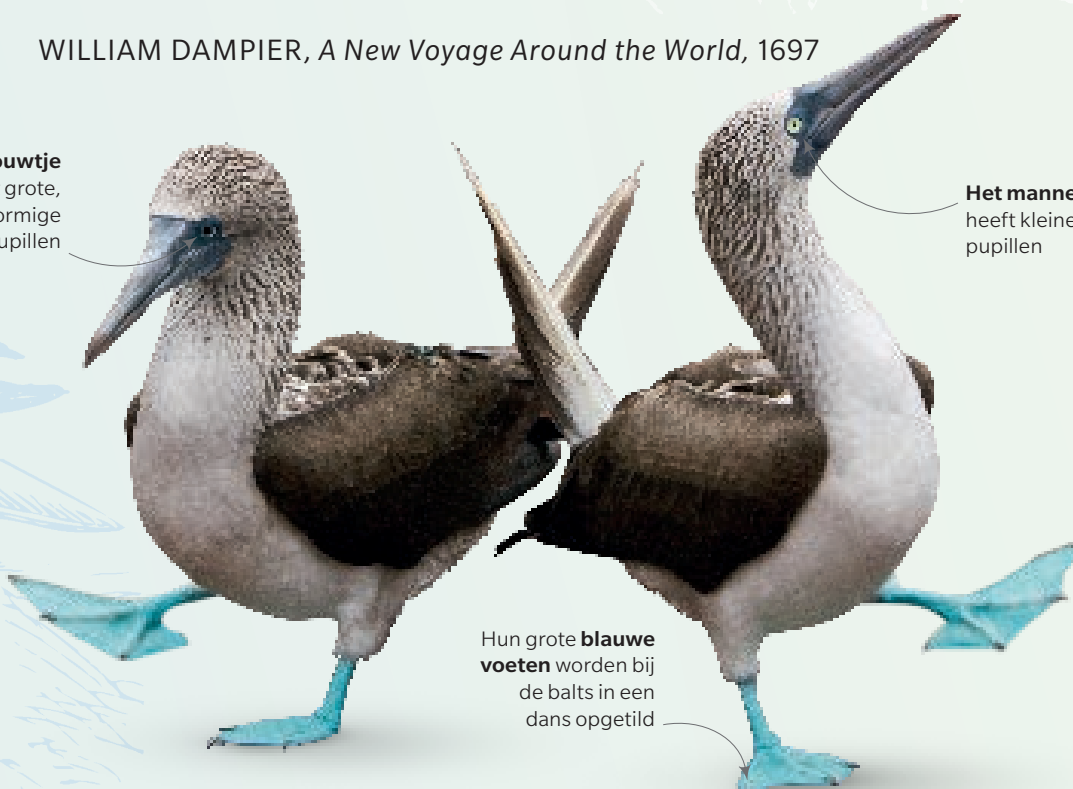
‘[De jan-van-gent] is een simpel wezen,
dat de mens nauwelijks uit de weg gaat.’

WILLIAM DAMPIER, *A New Voyage Around the World*, 1697

Het vrouwtje
heeft grote,
stervormige
pupillen

Het mannetje
heeft kleine, ronde
pupillen

Hun grote **blauwe**
voeten worden bij
de balts in een
dans opgetild



**PACIFISCHE
JAN-VAN-GENT**
Morus serrator

Deze jan-van-gent plant zich voort in Australië en Nieuw-Zeeland. Bij beschermingsinitiatieven worden er lokvogels geplaatst om zwerfende vogels kolonies op nieuwe eilanden te laten stichten.



MASKERGENT
Sula dactylatra

Dit is de grootste (jan-van-)gent ter wereld. Hij nestelt in grote kolonies op koraalatollen en afgelegen tropische en subtropische eilanden in Oceanië.

◀Opschepperij

De blauwvoetgent (*Sula nebouxii*) plant zich voort op de Galapagoseilanden, waar hun balts een bron van vermaak voor de toeristen vormt.

Baardvogels

Capitonidae, Lybiidae, Megalaimidae

Baardvogels zijn verwant aan spechten, hebben vergelijkbare sterke poten maar steviger snavels, en zijn meestal op de grond te vinden, dan wel klauterend over een termietenheuvel of in een boom.

Baardvogels vormen drie verschillende geografische groepen, in Zuid-Amerika, in Afrika en in Azië, waar ze voorkomen van de Himalaya tot Indonesië. Alle soorten hebben een grote kop en een korte staart. De grotere baardvogels lijken een beetje op de kleurrijke toekan die een kleinere snavel heeft, en zijn meestal vrij luidruchtig, maar vaak moeilijk te zien in het gebladerte van het bos. Kleinere Afrikaanse soorten, ook wel ketellappers genoemd, lijken op gedrongen mezen met een dikke snavel en zijn nog ongrijpbaarder in het dichte bladerdak.

De roep van de baardvogel is vaak een repeterend aantal noten of een reeks trillers die wel enkele minuten kunnen aanhouden. Dat leidt tot allerlei namen, zoals de kopersmid (*Psilopogon haemacephalus*). Sommige Afrikaanse baardvogels zijn lokaal bekend als 'fruitslavogels' wellicht verwijzend naar hun gemengde dieet, dat bestaat uit maar liefst 60 soorten vruchten, of meer in het bijzonder naar het gevlekte gele, rode, zwarte en witte verenkleed.

Orde Piciformes

Families 3

Soorten Meer dan 90

Grootte 9–30 cm lang

Verspreiding
Zuid-Amerika, Afrika, Azië

▼ Op grote hoogte

De grote baardvogel (*P. virens*) houdt zich op in de hooggelegen bossen in Azië, van India en Nepal tot het zuidoosten van China, waar hij vruchten en insecten eet.

De **brede, zware** bek heeft een dunne punt en wordt gebruikt om nestholten uit te graven en insecten op te pikken.

De **donker olifkleurige** rug en de zwarte kop maken dat deze vogel moeilijk te zien is in een dicht bos.

Baardvogelpaartjes zingen soms wel eens op een **boomtop** een lang en luid **duet**.





Savannebaardvogels

D'Arnauds baardvogel (*T. darnaudii*), hier te zien op een illustratie uit de 19e eeuw van de Nederlandse kunstenaar J.G. Keulemans, is een kleine soort die veel voorkomt op de Afrikaanse savannes.

De meeste soorten zijn niet vergaand onderzocht, maar baardvogels staan erom bekend dat ze monogaam zijn. Broedparen delen de taak om in ongeveer 15 dagen de maximaal zeven eieren uit te broeden en de kuikens vliegen dan na drie tot vier weken uit. Van verschillende soorten, waaronder de vuurkopbaardvogel (*Trachyphonus erythrocephalus*), is het bekend dat ze gezamenlijke nesten vormen. Baardvogels die in bossen leven, hebben zacht of dood en rottend hout nodig om hun nestholte te graven, maar andere soorten leven in meer open habitats, zoals een termietenheuvel of stevige aarde.

Dichter bij toekans

De 15 Zuid-Amerikaanse soorten baardvogels zijn nauwer verwant aan de toekans dan aan de andere baardvogels. De roodbandbaardvogel (*Capito wallacei*) werd pas in 1996 ontdekt en is alleen waargenomen op een enkele beboste bergkam in Peru met een geschatte populatie van minder dan 1000 vogels. Er werd gedacht aan twee zeer vergelijkbare vormen, maar door DNA-onderzoek is een van de vormen sindsdien opgevoerd als een aparte soort, die nu de sirabaardvogel (*C. fitzpatricki*) wordt genoemd.

De **zwarte kuif** is bedoeld om indruk te maken, maar de stijve, schildachtige bevedering van het gezicht helpt om te beschermen tegen insectenbeten.



▲ Scharrelaar op de grond

De gewone en kleurrijke kuifbaardvogel (*Trachyphonus vaillantii*) typeert de actieve aard van de Afrikaanse baardvogels met hun schokkerige gehup en korte vluchten.



ROODKOPBAARDVOGEL

Eubucco bourcierii

Een baardvogel die voorkomt in de bergen van Midden-Amerika ten zuiden van Peru; deze soort maakt een karakteristiek bosgeluid met zijn frequente, langdurige en resonerende trillende roep.



GEELSTUITKETELLAPPER

Pogoniulus bilineatus

Deze kleine Afrikaanse bosvogel heeft witte strepen op zijn gezicht wat hem onderscheidt van soortgelijke ketellappers.

Hij produceert een repeterend aantal trillers afhankelijk van de geografische locatie.



BRUINKOPBAARDVOGEL

Psilopogon zeylanicus

Deze bruinkopbaardvogel komt uit het Zuid-Aziatische regenwoud, maar is ook opgetrokken naar bosrijke voorsteden met parken en grote tuinen. De soort staat bekend om zijn repeterende roep.

Prieelvogels

Ptilonorhynchidae

Prieelvogels ontleen hun naam aan de ingewikkelde structuren, prieeltjes genaamd, die de mannetjes van vele soorten bouwen en rijkelijk versieren met gekleurde items om een vrouwtje te lokken.

Orde Passeriformes

Families 1

Soorten Meer dan 20

Grootte 22–40 cm
lang

Verspreiding
Australië

De **veren** die ten dele de snavelbasis van deze vogel bedekken, laten zien waar de familienaam vandaan komt: *Ptilonorhynchidae* ('veer-snavelfamilie')

Volwassen mannetjes hebben een kenmerkende violetblauwe iris



Prieevogels zijn plumpe, gedrongen vogels met afgeronde vleugels die in Australië en Nieuw-Guinea voorkomen. Sommige hebben een effen verenkleed, terwijl andere heldergele, oranje of glanzend zwarte veren hebben. De meeste maken geen welluidende geluiden, maar hebben een onaangenaam blikkerige, zoemende of tijlpende roep, maar de satijnblauwe prieevogel (*Ptilonorhynchus violaceus*) fluit een lied. Veel geluiden daarvan zijn nabootsing van vogels, menselijke stemmen en machines. Ze voeden zich met fruit, maar ook met bloemen, knoppen en bladeren, en eten tijdens het broedseizoen een breed scala aan insecten.

Decoratieve onderkomens

Bij de prieebouwende soorten zijn de mannetjes polygaam en paren met zoveel vrouwtjes als ze maar naar hun baltsplek kunnen lokken. Er zijn drie verschillende soorten priëlen: een open tunnelvorm, een tentvorm en een eenvoudige baltsplek.

Tunnelprieeftjes worden gebouwd door de satijnblauwe prieevogel, de vier *Sericulus*-soorten en de vijf *Chlamydera*-soorten. Ze bestaan uit een eenvoudige open tunnel met aan elke kant een muur van dunne

Tunnelprieeel

Deze illustratie uit 1898 laat zien hoe het vrouwtje van de grijze prieevogel (*Chlamydera nuchalis*) een prieeftje bekijkt dat door het mannetje is versierd met witte stenen, botten en schelpen. Om haar nog verder over te halen toont het mannetje een roze kuif, die meestal verborgen zit in zijn nek.

plek op een mat van varens of bladeren.

Versieringen zijn meestal helder van kleur en kunnen bestaan uit honderden vruchten, bloemen, schelpen en botten, maar ook door de mens gemaakte dingen als flessendoppen, glas, plastic rietjes, pennen, tandenborstels en wasknijpers. De grijze prieevogels (*Chlamydera nuchalis*) rangschikken hun objecten op grootte met de grootste objecten het verst weg om een illusie te creëren waardoor het mannetje groter lijkt. De balts

‘Deze prachtig versierde plekken van samenkomst moeten worden beschouwd als de mooiste voorbeelden van tot nu toe ontdekte vogelarchitectuur.’

JOHN GOULD, *Handbook to the Birds of Australia*, 1865

takjes. Het tenttype wordt door de vijf soorten *Amblyornis* en de meiboombouwer (*Prionodura newtoniana*) gebouwd rond een of twee jonge boomstaken. Sommige grotere nesten lijken wel een hut en ooit stond er een enorm dubbel tentprieeel van 2 à 3 meter hoog en 3 meter breed, dat 40 jaar werd gebruikt. De Archbold prieevogel (*Archboldia papuensis*) en de bruine katvogel (*Scenopoeetes dentirostris*) bouwen een eenvoudige balts-

◀ Aandacht trekken

Het mannetje van de satijnblauwe prieevogel bouwt zijn nest door takjes in elkaar te vlechten. Hij versiert het met voorwerpen, bij voorkeur in helderblauwe kleuren, maar ook wel in geel en wit, die hij soms pikt van andere prieevogels.

kan ook inhouden dat de vogels hun vleugels laten hangen of ermee schudden, met hun staart zwaaien, zich verbergen, paraderen of een bepaalde houding aannemen. In Australië zijn prieevogels vaak een bron van trots van de inwoners en veelal een toeristische attractie.

Het echte nest van de prieebouwers wordt gemaakt door het vrouwtje, dat ook de een tot drie eieren uitbroedt en voor de jongen zorgt. Deze nesten zijn meestal een basis van takjes met een open kom die bekleed is met zachtere bladeren of varens. Mannelijke katvogels van de *Ailuroedus* spp. daarentegen bouwen geen prieeel en beide geslachten bouwen samen hun diepe komvormige nest.



GROENE KATVOGEL
Ailuroedus crassirostris

Katvogels, genoemd naar hun katachtige jammerende roep, zijn monogaam en partner voor het leven. De mannetjes en de vrouwtjes van de groene katvogel zien er hetzelfde uit. Ze komen voor in subtropische bossen aan de oostkust van Australië.



BRUINE KATVOGEL
Scenopoeetes dentirostris

De kenmerkende bruine snavel gebruiken deze vogels om bladeren te verscheuren en te verplaatsen: ze scheuren er soms wel 100 in stukken en schikken die tot een soort platform met de lichte onderkant naar boven gericht.



◀ Preek voor de vogels

Dit 20e-eeuwse schilderij toont de monnik Sint Franciscus van Assisi die voor een groep vogels preekt. Volgens het verhaal antwoorden de vogels, waaronder zwartkoppen en tuinfluiters, hem met gezang.

Grasmussen

Sylviidae

Ooit werden grasmussen gezien als een onderdeel van een grote familie van zangers, maar als resultaat van DNA-onderzoek is het nu een veel kleinere, eigen groep.

Vogels van het geslacht *Sylvia* hebben prachtige liedjes. In Engeland heeft de zwartkop (*S. atricapilla*) als bijnaam de 'noordelijke nachtegaal', de Franse componist Oliver Messiaen schreef muziek die is gebaseerd op zijn lied en dat van de tuinfluiter (*S. borin*). Vogels van het geslacht *Curruca* hebben meer krassende uitingen en zingen vaak tijdens de vlucht.

De grasmussen zijn voornamelijk insecteneters die zich 's winters voeden met fruit als kleine bessen of ze pikken in groter fruit als dadels en vijgen. Fruit is ook belangrijk voedsel vóór ze migreren. Aziatische en Afrikaanse woestijngrasmussen (*C. nana* en *C. deserti*) zoeken vaak voedsel samen met tapuiten (*Oenanthe* spp.) en vliegenvangers, die dan fungeren als schildwachten om rovers te detecteren. De meeste soorten van de grasmussen migreren, hoewel

sommige populaties standvogel zijn. De oude Griekse filosoof Aristoteles meende dat de 's zomers broedende tuinfluiters veranderden in zwartkoppen, die de winter doorbrengen rond de Middellandse Zee.

Evolutie in actie

De zwartkop vertoont een migratiekloof in Midden-Europa, met vogels uit het westen die richting West-Afrika trekken en vogels uit het oosten die via het Midden-Oosten tot Oost-Afrika vliegen. Ze begonnen in de jaren zestig in de winter ook een nieuwe migratieroute vanuit Duitsland in noordoostelijke richting naar Groot-Brittannië. Deze populatie broedt nu eerder dan andere en wordt genetisch verschillend met andere vleugel- en snavelvormen en ook snavelkleur.

Orde Passeriformes

Families 1

Soorten Meer dan 30

Grootte 11,5–19 cm lang

Verspreiding Europa, Afrika, Azië

Dit jong heeft al het donkere masker en de helderwitte keel van een volwassen exemplaar

‘De zwartkop zingt lieflijk, maar vrij binnensmonds: het is een eersteklas zanger.’

GILBERT WHITE, *Journal*, 19 mei 1770

▲ In afwachting van een maaltijd

Juveniele braamsluiers (*C. curruca*) worden door hun ouders voornamelijk gevoerd met rupsen, bladluizen en vliegen. De jongen vliegen na 12 tot 13 dagen uit.

KATVOGELZANGER

Sylvia galinieri

Deze vogel die inheems is in Ethiopië, heeft een van de mooiste vogelliedjes van Afrika. Het mannetje zingt een luid, helder klinkend lied en het vrouwtje een daarbij passend spinnend geklets.



TUINFLUITER

Sylvia borin

Deze heel gewone vogel trekt over lange afstand vanuit het noorden van Europa en Centraal-Azië tot zuidelijk van de Sahara en Zuid-Afrika.



PROVENCAALSE

GRASMUS

Curruca undata

De Provençaalse grasmus was bijna verdwenen uit Groot-Brittannië, het noorden van zijn verspreidingsgebied, met nog maar 11 paartjes in 1963. Deze populatie is nu toegenomen tot meer dan 3000 paartjes.





▲ Sprookjesachtige rust

Het roodborstje komt veel voor in de Britse folklore. Kunstschilder en illustrator John Anster Fitzgerald toont in 'Mannetjesroodborst verdedigt zijn nest' (1850) de vogel met een aantal sprookjesfiguren.

Een flink aantal vogels in deze familie zijn vermaard om hun prachtige stemgeluid, maar andere zijn veelal stil of laten weinig meer horen dan wat onbeduidende piepjes of klikjes. Veel van de vogels zijn standvogels, die nooit in hun hele leven hun kleine territorium verlaten, terwijl andere juist vele duizenden kilometers heen en weer trekken tussen hun broedgebied en de plek waar ze overwinteren.

Zelfs hun nestgewoonten verschillen. De meeste bouwen een komvormig nest van gras, mos, en twijgen, maar de plek hiervan verschilt aanzienlijk. Sommige zijn holenbroeders en doen hun voordeel met kleine openingen in bomen, boomstronken en rotsrichels, terwijl andere de oude ongebruikte nesten van andere vogels betrekken. Een heel enkele soort nestelt zelfs op de grond.

Tot deze familie van uitersten behoren ook veel bijzondere vogels. De tapuit (*Oenanthe oenanthe*), die over het hele noordelijk halfrond broedt, kent de

langste trek van alle zangvogels. Sommige populaties uit Alaska vliegen tot wel 15.000 km naar hun overwinteringsgebied in Afrika ten zuiden van de Sahara – een ongelooflijke prestatie voor een vogel die slechts 25 gram weegt.

Ondertussen is de nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*), een zomergast in Europa en Centraal-Azië die de winter in Afrika doorbrengt, al heel lang befaamd om zijn rijke en ontroerende lied dat al duizenden jaren een prominente rol speelt in poëzie, muziek en literatuur. Oude dichters als Homerus schreven erover, maar meer recent ook Shakespeare en Keats. De nachtegaal was ook te beluisteren op de allereerste commercieel verkrijgbare opname van een dier, die Karl Reich in 1910 maakte in zijn volière in Bremen, Duitsland.

De vriend van de tuinman

Hoewel veel soorten in deze familie schuwe vogels

zijn die zich moeilijk laten observeren in hun dichtbegroeide habitat, zijn veel andere moedig en hebben vaak vertrouwen in de aanwezigheid van mensen. Er zijn maar weinig vogels als het roodborstje (*Erithacus rubecula*), een van de herkenbaarste vogels van Europa. Het roodborstje is een betrouwbare gast in veel Europese tuinen, waar het heel tevreden samenleeft met mensen en vaak zijn nest bouwt op schijnbaar onwaarschijnlijke plaatsen in of rond huizen. De vogel is sinds de tweede helft van de 19e eeuw ook een prominent symbool van Kerstmis en is regelmatig te zien op versieringen en kaarten. Deze bekendheid heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen dat het vogeltje in 2015 werd verkozen tot de nationale vogel van Groot-Brittannië.

Onder druk

Een reeks door de mens veroorzaakte problemen heeft ertoe geleid dat ruim 15 procent van alle leden van de familie met uitsterven wordt bedreigd. Het

belangrijkste probleem dat van invloed is op ongeveer 60 soorten, betreft het verlies van habitat. Veel soorten zijn sterk afhankelijk van volgroeide en goed onderhouden vegetatie, die in grote delen van de wereld in gevaar is door ontbossing. Een voorbeeld is de roodkopnachttegaal (*Larivora ruficeps*), een prachtige leigrijze vogel met een ongelooflijk mooie oranje kop, witte keel en een krachtig lied, die broedt in een klein gebied in Szechuan in China. Habitatverlies door ontbossing en het bouwen van dammen zou de toch al kleine populatie tot uitsterven brengen.

Andere soorten, zoals de shamalijster (*Copsychus malabaricus*), met een prachtig lied lopen ook gevaar. Ongebreidelde illegale vangst van wilde vogels om ze in kooien te stoppen, zodat mensen kunnen genieten van hun lied, vormt een ernstige bedreiging voor de ooit veelvoorkomende vogels. Bij sommige van de zeldzamere soorten, die soms slechts voorkomen op één specifiek eiland, eisen ingebrachte rovers als ratten ook hun tol.



AZUURVLEGENVANGER

Eumyias thalassinus

Genoemd naar het levendige blauwe verenkleed van het volwassen mannetje: deze soort die voorkomt in de Himalaya en Zuidoost-Azië, Borneo en Sumatra. Vrouwtjes zijn lichter blauw.



NACHTEGAAL

Luscinia megarhynchos

Deze soort is befaamd om zijn prachtige lied. Overdag zingt het mannetje om te communiceren met rivaliserende mannetjes en 's nachts om vrouwtjes te lokken.

‘Niets ter wereld is zo aanbiddelijk als een roodborstje dat probeert indruk te maken...’

FRANCES HODGSON BURNETT, *De geheime tuin*, 1911

Het **mannetje** heeft een lange, gevorkte staart, die van het vrouwtje is korter en minder sierlijk

Een **glimmende** blauwzwarte kop en rug maken duidelijk dat dit een mannetje is

De **shamalijster** heeft een kenmerkende witte stuit waaraan hij herkenbaar is

◀ Altijd op dreef

De shamalijster is in India en Zuidoost-Azië befaamd om zijn rijke repertoire. Het mannetje is felgekleurd, maar het vrouwtje is minder kleurrijk.

De **mannetjes** van de **nachtégalen** hebben een repertoire van wel **200** verschillende **liedjes**.